

De wederopstanding van een fabriek voor rozenolie

Een eeuw geleden begon Enio Bonchev in een mooie Bulgaarse vallei een fabriekje voor rozenolie. De communisten namen het af, maar na hun val kregen de nakomelingen het zomaar in de schoot geworpen.

Door onze correspondent
MARLOES DE KONING

Grootmoeder Ekaterina Boncheva probeerde haar kleindochter vaak genoeg te vertellen dat in een klein dorp in een vruchtbare vallei, midden in Bulgarije, een rozenoliefabriekje stond dat eigenlijk van haar was. Kleindochter Ekaterina Boncheva (1951) herinnert zich nog goed de geur van rozen in de kledingkast van de vrouw die haar opvoedde, en ook haar voorliefde voor politieke grapjes. Ze herinnert zich zelfs haar pogingen in de jaren zeventig om een onbetwistbaar en gek concept, privébezit, uit te leggen. De boodschap wist de kloof tussen hun twee verschillende werelden niet te overbruggen.

Grootmoeder Ekaterina Boncheva bezat in een grijs verleden samen met haar man een fabriekje voor rozenolie. Na zijn dood zette ze de onderneming nog tien jaar met succes voort, totdat het communistische regime in 1947 de zaak nationaliseerde. Van de ene op de andere dag moest ze vertrekken.

Haar kleindochter werd geboren in een wereld waarin de term 'privébezit' beter niet te vaak in de mond kon worden genomen. Zij studeerde psychologie en trouwde met een ambitieuze filmregisseur, Dimitar Lissicharov (1949). Mondaine bewoners van de hoofdstad Sofia. „We wilden in alles de beste zijn”, vertelt hij. „Alles wat te maken had met de periode van voor de nationalisaties was ondenkbaar. Niemand dacht dat die tijd terug kon komen. We luisterden niet naar oma's verhalen over familiebezit. Het paste niet in onze realiteit.”

Oma stierf in 1982, zonder dat ze haar geschiedenis door had

‘We luisterden niet naar oma's verhalen over familiebezit’

Dimitar Lissicharov

kunnen geven. „Ze drong niet aan, wij vroegen niets. Achteraf heel jammer.”

Tips voor de productie van rozenolie waren welkom geweest, want de teruggave van de rozenoliedistilleerderij in Tarnichane kwam in 1992 als een volslagen verrassing. Oma nam haar verhalen mee haar graf in, maar de papieren om te bewijzen dat haar man met steun van een zakenpartner land had gekocht in het dorpje Tarnichane waren op orde.

De filmindustrie in Bulgarije was intussen op sterven na dood. Dimitars kortstondige poging om na de val van het regime in Hollywood voet aan de grond te krijgen was geen succes. Vrijwel van de ene op de andere dag verplaatste het leven van Ekaterina, Dimitar en hun zoon Filip zich naar het Bulgaarse platteland.

Tarnichane ligt in het hart van de Bulgaarse rozenvallei, een ongeveer zestig kilometer lange zone in de luwte van de Balkanbergketen (Stara Planina). Rozen gedijen er goed door de droge winters en voedselarme grond. Enio Bonchev, Ekaterina's grootvader, begon er in 1909 een distilleerderij van rozenolie voor gebruik in voedsel, par-

Illustratie Nanette Hoogslag

fums en cosmetica – al eeuwenlang een deel van de wereldmarkt die wordt beheerst door producenten uit Bulgarije, Turkije en Iran.

Op een stuk land boven een ondergronds meer investeerde hij in grote koperen stoomketels, waarmee hij aan de bloemen het delicate extract onttrok dat zeer gewild was bij de grote parfumuhuizen. Rozenolie wordt verkocht per kilo, niet per liter, want de waarde is vergelijkbaar met goud.

Op een bruinwitte portretfoto aan de muur bij de koperen ketels is een trotse jongeman te zien met een hoog voorhoofd, strakke scheiding en snor. „Een intellectueel”, zegt zijn achterkleinzoon Filip Lissicharov (1975) trots. „Hij

studeerde in Lyon.” Hij lijkt onmiskenbaar op zijn overgrootvader op de foto, diezelfde zelfbe-

wuste blik heeft. Zeventien jaar na de teruggave is het bedrijf een zeldzaam Bulgars succesverhaal. Enio Bonchev

BV is een van de vijf grootste exporteurs van rozenolie en rozenwater van Bulgarije.

Filip, sinds zijn zeventiende directeur-eigenaar, doet vanuit hoofdstad Sofia de verkoop en marketing. Hij reist veel en woont in Tarnichane alleen tijdens de oogst, waar zijn vader Dimitar – „beter met de boeren” – het hele jaar door verblijft. Ekaterina Boncheva besefte al snel dat het dorps- en zakenleven niets voor haar is. Ze woont weer in Sofia, waar ze voor haar moeder zorgt en actief is in de commissie die de archieven van de geheime dienst ontsluit. „Er zijn nog te veel collaborateurs in de politiek”, zegt ze. „Het is belangrijk dat ze niet meer aan de macht komen.”

Het hart van het bedrijf is een schaduwwijk buiten Tarnichane. Achter een door camera's bewaakte muur met een houten poort staan een paar lage traditionele stenen gebouwen met witte muren en rode pannen op het dak, onder twee overkappingen staan grote stookketels. Een oase van rust, waar alleen af en toe een telefoon gaat. Dimitar, de filmmaker die van de ene dag op de andere rozenolieproducent werd, beent op beige Crocs over het keurig geknipte gras, een lange man met een gebruinde huid. „Een perfectionist”, zegt Filip, achterover leunend in een smeedijzeren zitje. „Als je iets begint maak je het af. Zo hebben mijn ouders mij opge-

voed.” Zelfs de communisten hadden een zwak voor deze plek. De distilleerderij was volkomen vernietigd en had al 25 jaar niet meer gewerkt, maar hij was niet vernield zoals met een aantal andere is overkomen. In 1967 werd de productie al stilgelegd, maar in 1979 werd de binnenplaats gereconstrueerd om er een museum en feestlocatie voor de top van de communistische partij van te maken.

De hoge bomen bleven staan. Andere families wier rozenoliebedrijf werden ontweigd kregen alleen een leeg stuk land terug. De koperen ketels waarmee het bedrijf honderd jaar geleden begon, doen nog mee, maar worden alleen gebruikt voor de productie

van rozenwater en als toeristentrekkers. Het gebeurt steeds vaker dat vakantiegangers aan de Zwanen Zee een dagtrip naar het binnenland maken.

In de kamer naast de oudste ketels is een minimuseum. Er staan een paar weckflessen en er hangen bruinwitte foto's van arbeiders in traditionele kostuums tijdens het jaarlijkse rozenfestival. „We hebben de geschiedenis zelf bij elkaar gepuzzeld”, zegt Filip. De meeste spullen zijn bijna bij toeval teruggevonden. Een oud kasboek dook op in de kelder van een toeleverancier. Een vriend uit het voetbalfeet van Filip stuitte op een foto. Zijn overgrootmoeder had nog een paar foto's en in de bibliotheek van Plovdiv lagen door op-

richter Bonchev geschreven brieven. „We hebben gehoord dat het bedrijf in 1964 een Unesco-medaille had gewonnen, maar daar hebben we nooit bewijs voor gevonden.”

De rozenoogst is net voorbij. Van half mei tot half juni zijn voor dag en dauw door honderden plukkers in hoog tempo de bloemkoppes van de rozenstruiken gehaald. Een bloeiende bloem moet eraf voor de zon hoog staat en hij zijn bladeren laat vallen. Met honderden kilo's tegelijk gaat de oogst in plastic zakken naar een van de vier distilleerderijen, waar ze gelijk in de pan gaan. Ieder uur dat de blaadjes in de zakken liggen te zweten verliezen ze hun kostbare vocht. De stoominstallaties werken tijdens de oogst 24 uur per dag door.

Als Dimitar of Filip in hun grote zwarte auto's door Tarnichane rijden kan er geen twijfel over bestaan dat daar de baas rijdt. Het dorp van een paar honderd huishoudens leeft van de bloemenolie. Het heeft een adem-pauze voor de lavendel geplukt kan worden. Op de velden in de vallei rijpen de blauw-paarse pollens.

In het centrum kletsen ouderen 's ochtends op een bankje in de schaduw. Mensen laten hun trekpaarden grazen langs de weg. Een auto hebben ze vaak niet en hun tuinen zijn te klein voor de dieren.

‘We hebben de geschiedenis zelf bij elkaar gepuzzeld’

Filip Lissicharov

De witte stadsbus van de firma Enio Bonchev heeft zojuist een groep dagloners naar een van de velden gebracht om de borsthoge rozenstruiken te snoeien. De meeste akkers rondom het dorp zijn van het bedrijf, in totaal 110 hectare. Filip rondt de laatste betalingen aan leveranciers af en stapt 's middags in zijn SUV om naar onderhandelings met een vakbondsman te gaan. Hij studeerde economie en bedrijfskunde in de Verenigde Staten en laat zich voorstaan op snelle betalingen en een transparante manier van zakendoen. „Alles op papier.” Hij kan zich er wild aan ergeren dat Bulgaren niet zeggen wat ze wel en niet aankunnen. „Hier zegt iedereen op alles: *no problem*. Als ik dat hoor denk ik: *no good*.”

Vader en zoon hebben onderling weinig woorden nodig. „We zijn goed gesynchroniseerd”, zegt Dimitar. „We vertrouwen elkaar en daar draait het om in zaken.” Het gezin is te klein om onderling verdeeld te raken over geld. Filip is enig kind. „Een grote fout”, lacht hij, „die zal ik niet zal herhalen.”

Zie voor de vorige afleveringen van deze zomerserie nrc.nl/familiebedrijf